

~ МЕНЕДЖМЕНТ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ ~

УДК 330.342.146:658

DOI:10.32680/2409-9260-2023-7-8-308-309-98-105

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В
УКРАЇНІ

Єрмаков М. А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 073 «Менеджмент», ОНП «Менеджмент», кафедра менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування, Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», м. Київ, Україна
e-mail: max.yermakov@istu.edu.ua
ORCID: 0009-0009-5670-8626

Карпенко О. О., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування, Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», м. Київ, Україна
e-mail: o.karpenko@istu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2943-1982

***Анотація.** Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану впровадження концепції корпоративної соціальної відповідальності у стратегії розвитку українських підприємств. Досліджено моделі корпоративної соціальної відповідальності. Розглянуто основні результативні показники Концепції реалізації державної політики у сфері розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Визначено найпоширеніші практики впровадження корпоративної соціальної відповідальності. Досліджено спонукаючі мотиви для впровадження стратегії корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах України. Проаналізовано особливості впровадження корпоративної соціальної відповідальності вітчизняними підприємствами під час війни. Проаналізовано перешкоди розвитку соціальної відповідальності вітчизняних підприємств. Зроблено висновок, що нині розвиток вітчизняних підприємств має свідомо спрямовуватись на впровадження у своїй діяльності підходів для забезпечення сталого розвитку, зокрема, на впровадження корпоративної соціальної відповідальності для найшвидшої перемоги України та її повоєнного відновлення.*

***Ключові слова:** корпоративна соціальна відповідальність, соціально відповідальна діяльність, управління, підприємство, сталий розвиток.*

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISES IN UKRAINE

Maksym Yermakov, Student of the Third (Educational and Scientific) Level of Higher Education, specialty 073 "Management", educational and scientific program "Management", Department of Management, Marketing and Public Administration, Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University, Kyiv, Ukraine
e-mail: max.yermakov@istu.edu.ua
ORCID: 0009-0009-5670-8626

Oksana Karpenko, Doctor of Science in Economics, Professor, Professor of the Department of Management, Marketing and Public Administration, Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University, Kyiv, Ukraine
e-mail: o.karpenko@istu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2943-1982

***Abstract.** The purpose of the article is to study the current state of implementation of the corporate social responsibility concept in the development strategy of Ukrainian enterprises. The models of corporate social responsibility are studied: American, European, and Asian. The main performance indicators of the Concept for the implementation of state policy in the field of development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030 are considered. The most common practices of implementing corporate social responsibility are identified: labor relations; anti-corruption practices; environmental responsibility; consumer relations; regional development. The motivating factors for implementing a corporate social responsibility strategy at Ukrainian enterprises are investigated: moral considerations, improving reputation, increasing staff loyalty, introducing innovations, increasing sales, request from local authorities, requirement of the parent company, religious motives, requirement of investors, example of competitors, compensation for damage caused by the company's products, reason to make news in the media, etc. The peculiarities of implementation of corporate social responsibility by domestic enterprises during the war are analyzed: humanitarian assistance to the population; support of medical institutions; evacuation and accommodation of the population from the combat zone; organization of shelters for the population, etc. The obstacles to the development of social responsibility of domestic enterprises are analyzed: lack of funds, companies have never thought about social responsibility, lack of incentives from the state, since it is a function of the state, not business, since it does not stimulate business development, since they were disappointed in previous attempts, since it is a waste of time and money, because it is not a genuine activity, but only a marketing ploy or "money laundering", etc. Currently, the development of domestic enterprises should consciously focus on implementing*

approaches to ensure sustainable development in their activities, in particular, by introducing corporate social responsibility for the speedy victory of Ukraine and its post-war recovery.

Keywords: corporate social responsibility, socially responsible activity, management, enterprise, sustainable development.

JEL Classification: L210; M140.

Постановка проблеми. В умовах фінансово-економічної та політичної кризи в Україні впровадження ефективних форм управління є запорукою забезпечення сталого розвитку суспільства та безперервного функціонування суб'єктів господарювання. Актуалізовані у цьому контексті зміна суспільних настроїв, екологічні проблеми та соціальні виклики призвели до необхідності здійснення підприємствами соціально відповідальної діяльності. Світовий досвід переконливо свідчить, що корпоративна соціальна відповідальність є необхідною умовою та ключовим елементом реалізації концепції сталого розвитку, яку ООН проголосила фундаментальною концепцією розвитку людства у XXI столітті. Україна приєдналася до реалізації Цілей сталого розвитку, які визначені у підсумковому документі «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», прийнятому у 2015 році на Генеральній асамблеї ООН. Протягом 2016–2017 років тривав широкомасштабний та всеосяжний процес адаптації Цілей сталого розвитку з урахуванням українського контексту. Кожна глобальна ціль була переглянута, беручи до уваги специфіку національного розвитку. Результатом цієї роботи стала національна система, яка складається із 86 завдань національного розвитку [1].

Підтримуючи проголошені глобальні Цілі сталого розвитку та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», було прийнято указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» з метою забезпечення дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [2]. Так, особливо під час війни та у період післявоєнної відбудови України, обґрунтування і прийняття ефективних управлінських та бізнес-рішень має враховувати не лише суто економічні чинники, але й соціальні та екологічні чинники. Це вимагає поглибленого вивчення процесів соціально відповідальної діяльності вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи багатьох вчених присвячені розгляду різних аспектів впровадження корпоративної соціальної відповідальності, зокрема можна виділити роботи таких вітчизняних фахівців, як О. Гусєва, Н. Марценюк [3], К. Ляшук [4], А. Зінченко, М. Саприкіна [5], Ж. Гарбар, К. Мазур, Т. Мостенська [6].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій з цієї проблематики, необхідні подальші дослідження засад посилення соціально відповідальної діяльності вітчизняних підприємств. Зокрема, питання активізації впровадження корпоративної соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах вивчене неповністю та, враховуючи зростання значущості соціальних аспектів у діяльності підприємств, потребує подальшого розгляду.

Мета дослідження. Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану впровадження концепції корпоративної соціальної відповідальності у стратегії розвитку українських підприємств.

Основний матеріал. Корпоративна соціальна відповідальність (далі – КСВ) упродовж останніх десятиліть стала важливим елементом діяльності підприємств у багатьох країнах світу. Теоретико-методологічними засадами інтеграції соціальної відповідальності до стратегії управління підприємством, більш відомої в теорії як «корпоративна соціальна відповідальність», є системний та логічний підхід. Впровадження корпоративної соціальної відповідальності – це тривалий, багатоетапний процес розробки багатьох ключових елементів бізнес-стратегії підприємства та узгодження їх із ключовими елементами корпоративної стратегії.

Відповідно до Стандарту ISO-26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство і довкілля через прозору та етичну поведінку, що сприяє сталому розвитку, здоров'ю і добробуту суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству і узгоджується з міжнародними нормами поведінки; інтегрована у діяльність всієї організації і реалізується нею на практиці взаємовідносин [7].

Зазвичай, виділяють чотири основних типи соціальної відповідальності бізнесу. Базова відповідальність, економічна – включає створення робочих місць і сплату податків для підтримки життєдіяльності держави. Юридична відповідальність передбачає дотримання бізнесом місцевих і міжнародних законів. Етична відповідальність вимагає дотримання

співробітниками і підприємством в цілому загальнолюдських норм поведінки у взаєминах один з одним, між конкурентами, між державою і суспільством. Найвищий тип соціальної відповідальності – добровільна. Це інвестування у проєкти, що приносять значну користь суспільству, але не мають прямої віддачі. Це захист навколишнього середовища, інвестиції у здоров'я та грамотність населення, інфраструктуру, боротьбу з бідністю тощо [3].

Найбільш поширеними у світі є такі моделі КСВ: американська, європейська, азіяська (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика моделей КСВ

Модель	Характеристика	Країна	Представники
Американська	Добровільні ініціативи корпоративної соціальної відповідальності. Фінансування різних проєктів, благодійність, меценатство, спонсорство, мінімальне втручання держави, звільнення від податків учасників програм КСВ	США	Microsoft Corporation, Google, BMW
Європейська	Загальноєвропейська	Велика Британія	Centrica, Nestle, UniCredit
	Європейська	Данія, Швеція, Фінляндія	H and M, Ikea, Lego
	Скандинавська	Німеччина	Bosh, Adidas
	Континентальна	Італія, Іспанія, Греція, Португалія	Chupa Chups

Південно-європейська	Орієнтована на внутрішнє середовище, підтримку і розвиток персоналу, систему «довічного найму», ініціативи корпоративної соціальної відповідальності не закріплено законодавчо, керуються суспільними інтересами	Японія, Південна Корея, Китай	Sony, Canon
----------------------	--	-------------------------------	-------------

Джерело: складено авторами за матеріалами [4].

Слід зазначити, що нині модель КСВ для вітчизняних підприємств близька до американської, оскільки має добровільний характер з мінімальним втручанням держави.

24 січня 2020 року було схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року (далі – Концепція). Відповідно до Концепції в Україні заохочуватимуть підприємства під час своєї діяльності дотримуватися міжнародних стандартів та принципів відповідального ведення бізнесу [8]. Крім того, реалізація Концепції дозволить вітчизняним підприємствам, які впроваджуватимуть політику соціально відповідального ведення бізнесу, отримати конкурентні переваги на міжнародному ринку та можливості залучення додаткових інвестицій. Так, наприклад, співвідношення середньої заробітної плати жінок і чоловіків у 2015 році склало 74,5%, а до 2030 року прогнозується зростання до 85%, індекс прозорості суб’єкта господарської діяльності у 2015 році склав 19,3%, а до 2030 прогнозується зростання до 60% [9].

Оптимальна модель КСВ для України ще не сформована. На жаль, корпоративна соціальна відповідальність все ще не стала частиною організаційного управління на підприємствах, оскільки тільки у половини компаній, які впроваджують корпоративну соціальну відповідальність, розроблено стратегію соціальної відповідальності, лише четверта частина підприємств має бюджет на виконання заходів із соціальної відповідальності, а у більшості компаній керівництво займається пошуком ідей для програм із корпоративної соціальної відповідальності та розробкою планів їх реалізації [5].

На думку представників бізнесу в Україні, політика корпоративної соціальної відповідальності має бути спрямована на три ключові аспекти: розвиток і поліпшення умов праці персоналу, інвестиції у розвиток регіону та захист і підтримку споживачів (табл. 2).

Таблиця 2

Найпоширеніші практики впровадження корпоративної соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах

Практики	Характеристика
Трудові відносини	Підвищення зарплати, виплата «білої» зарплати та премій. Майже половина компаній дають працівникам можливість працювати за гнучким графіком та реалізують програми з підвищення професійного зростання.
Антикорупційні практики	Більше третини компаній не давали хабарів за розв’язання
Екологічна відповідальність	бізнес-проблем і така ж їх частина готова віддати частку прибутку на ефективну боротьбу з корупцією.
Відносини зі споживачами	Впровадження енергозберігаючих технологій та програми сортування та утилізації відходів. Третина опитаних компаній не здійснювала заходів із збереження довкілля.

Розвиток регіонів	Підтримка якості продукту компанії, надання правдивої інформації та реклами, тренінги для персоналу з питань обслуговування споживачів, розроблена система управління скаргами та «гаряча лінія» (контакт-центр) для споживачів.
	Виділення коштів на благодійність та допомога у благоустрої території.

Джерело: складено авторами за матеріалами {5; 6}.

Моральні міркування займають перше місце серед чинників, які заохочують реалізацію стратегії корпоративної соціальної відповідальності (рис. 1).

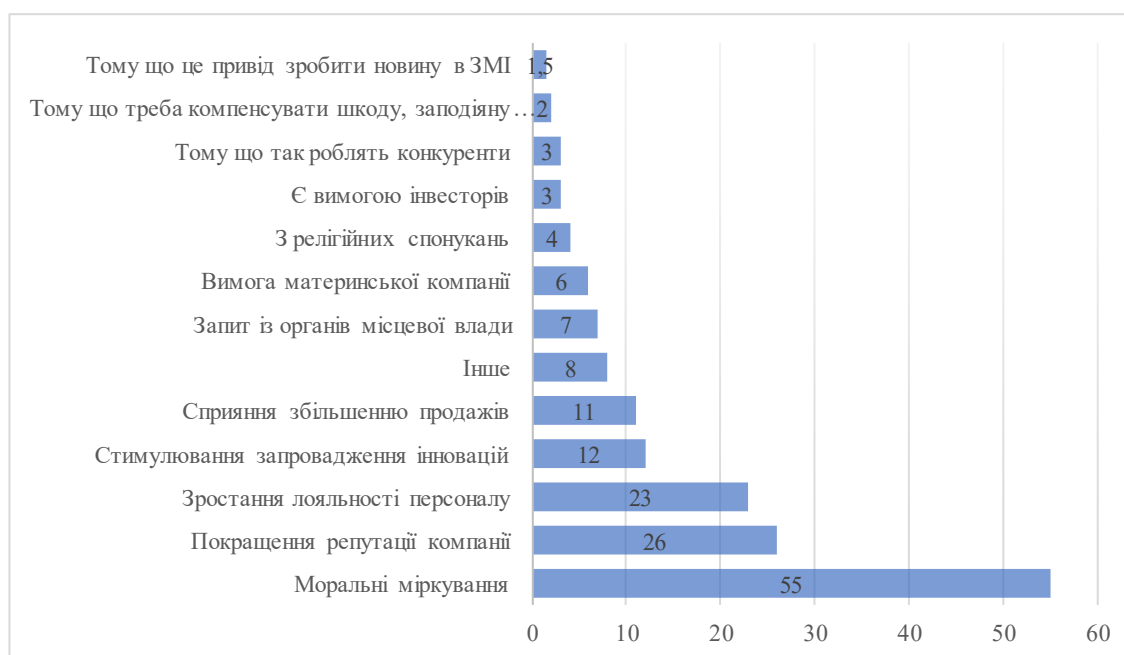

Рис.1. Спонукаючі мотиви для впровадження стратегії корпоративної соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах, %

Джерело: складено авторами за матеріалами [5]

Протягом багатьох років етичні міркування були основною рушійною силою реалізації стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Це може свідчити про те, що більшість підприємств не до кінця усвідомлюють позитивний вплив КСВ на репутацію та фінансові показники їх діяльності. Крім того, це може бути пов'язано з бажанням підприємства зробити свій внесок у вирішення соціально-економічних і гуманітарних проблем, які виникли в країні внаслідок анексії Криму, окупації росією українських територій на сході країни, а вже зараз – повномасштабної війни в Україні.

При аналізі переліку КСВ-проектів, що реалізують вітчизняні підприємства під час війни, сповідуючи цінності сталого розвитку та соціальної відповідальності (за даними Європейської Бізнес Асоціації), було виявлено основні напрями такої діяльності: гуманітарна допомога населенню; підтримка медичних закладів; евакуація та розміщення населення із зони бойових дій; організація сховищ для населення тощо (табл. 3).

Таблиця 3

Топ соціально відповідальних компаній України під час війни

Назва компанії	Гуманітарна допомога населенню	Підтримка медичних закладів	Евакуація та розміщення населення із зони бойових дій	Організація сховищ для населення
FERREXPO	+	+	+	+
METINVEST	+	+	+	+
D.TEK	+	+	+	+
ASTERS	+	+	+	-
CRH	+	+	+	-
BAYERN	+	+	+	-
Kronospan	+	+	-	-
ArcelorMittal	+	+	-	-
Dyckerhoff Cement Ukraine	-	-	+	+
MHP	+	-	-	-
BASF	+	-	-	-
KERNEL	+	-	-	-
ІНТЕРПАЙП	-	-	-	+
DCH Steel	-	-	-	+
УКРЕНЕРГО	-	-	+	-

Джерело: складено авторами за матеріалами [10]

Щоб реалізувати програму, яка підтримує права працівників, соціально відповідальна компанія насамперед служить інтересам самих працівників. Однак у цьому випадку користь від соціальної діяльності буде отримана не лише через прямі контакти, а й через опосередкованих зацікавлених сторін, таких як «профспілки», «національні органи регулювання та контролю». Цей принцип поширюється на впровадження всіх зовнішніх і внутрішніх програм КСВ. Недоліком вітчизняної практики корпоративної соціальної відповідальності є те, що вона здебільшого фокусується на зацікавлених сторонах, таких як споживачі та працівники, водночас ігноруючи інтереси громад та природного середовища. Що стосується зовнішніх проєктів КСВ, то компанії відносно мало інвестують в екологічні проєкти, соціальні інвестиції, благодійну діяльність, проєкти корпоративної етики та відповідальності.

За результатами дослідження «Розвиток КСВ в Україні: 2010–2018» підприємства, які не впроваджують корпоративну соціальну відповідальність, відчують, що не можуть собі це дозволити з фінансових міркувань (рис. 2).

Дійсно, фінансові питання є надзвичайно актуальними для багатьох підприємств, проте велику роль відіграє стереотип про те, що КСВ-проєкти вимагають великих грошей. Слід зазначити, що у 2018 році на брак коштів вказали 33% респондентів, а у 2010 році це був 61% респондентів. Інші найпоширеніші причини недотримання КСВ: підприємства ніколи не замислювалися про впровадження КСВ; відсутність стимулів з боку держави; тверде переконання, що КСВ є функцією держави, а не бізнесу.

Етично вітчизняні підприємства готові до стратегічного та просоціального активного управління бізнесом, про що свідчать дані про стимули до соціально відповідальної поведінки, в якій переважають власні корпоративні та релігійні міркування і внутрішні мотивації.

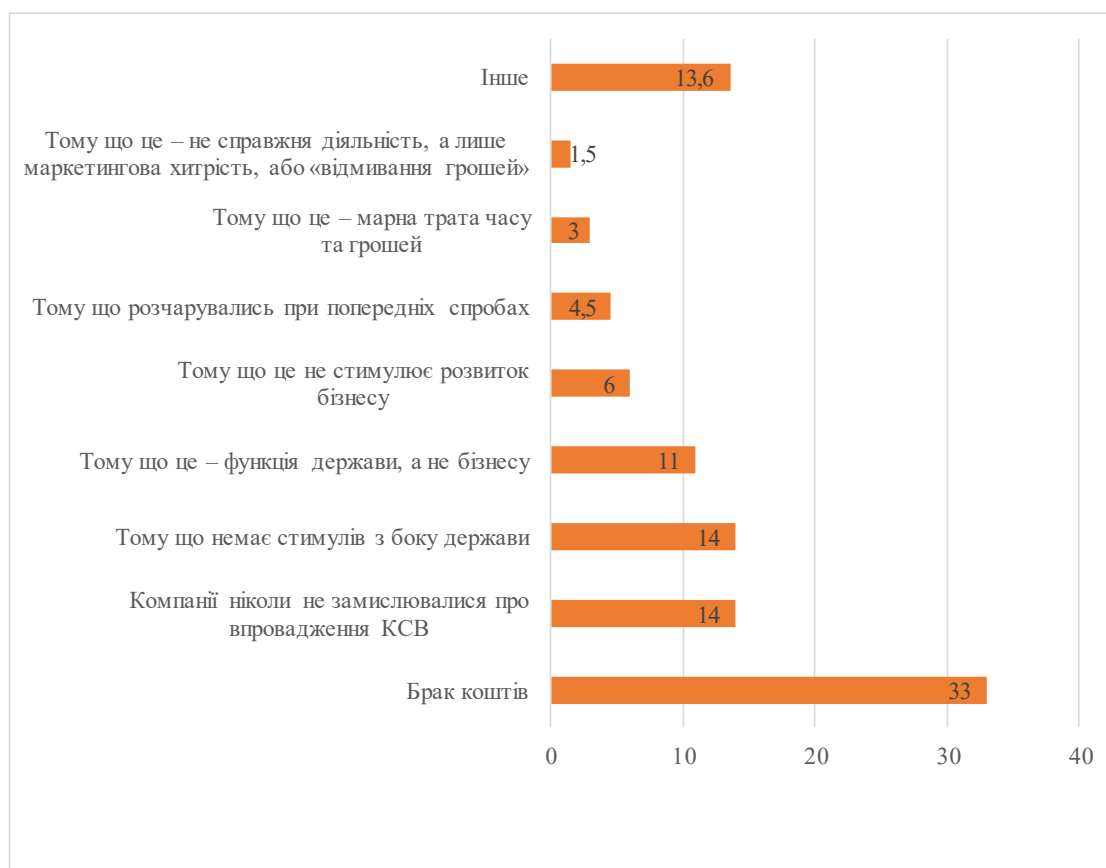

Рис. 2. Перешкоди розвитку соціальної відповідальності вітчизняних підприємств, % респондентів

Джерело: складено авторами за матеріалами [5]

За теоретичною підготовкою та практичним досвідом фахівців українська економіка виявилася сприйнятливою до стратегічних підходів управління корпоративною соціальною відповідальністю. Про це свідчить зростання популярності розробки та впровадження стратегій КСВ, запровадження спеціального відділу корпоративної соціальної відповідальності в організаційній структурі соціально відповідальних підприємств, які працюють на території України/

Висновки. В умовах війни та повоєнного відновлення України розвиток вітчизняних підприємств має свідомо спрямовуватись на впровадження у своїй діяльності підходів для забезпечення сталого розвитку, зокрема, на впровадження корпоративної соціальної відповідальності. Найпоширенішими напрямками реалізації корпоративної соціальної відповідальності в Україні є розвиток та покращення умов праці персоналу; благодійна допомога; допомога військовим, мешканцям зони бойових дій, особам, постраждалим внаслідок бойових дій. Для виходу на рівень соціальної проактивності вітчизняним підприємствам необхідно розуміти, що через наявність зовнішніх перешкод цей процес буде ускладнений і дещо затримається, але при свідомій роботі над цим він буде реалізований до 2030 року.

Список літератури

1. Цілі сталого розвитку. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/analitichni-materiali/cili-stalogo-rozvitku>
2. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019р. № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>. (дата звернення 05.07.2023).

3. Гусєва О. Ю., Марценюк Н. О. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 4 (26). С. 47-55.
4. Ляшук К. П. Моделі корпоративної соціальної відповідальності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 6, Том 1. С. 103-106.
5. Розвиток КСВ в Україні: 2010-2018 / укладачі: Зінченко А., Саприкіна М. Київ: Видавництво «Юстон», 2017. 52 с. URL: http://old.csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2018/10/CSR_2017_research-1.pdf. дата звернення 05.07.2023).
6. Гарбар Ж. В., Мазур К. В., Мостенська Т. Г. Корпоративне управління та соціальна відповідальність. Частина 2. Вінниця, 2020. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/24758.pdf>. (дата звернення 08.07.2023).
7. Керівництво соціальною відповідальністю: Міжнародний стандарт ISO 26000:2010. URL: http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=633%253A1-iso-26000-&catid=41%253A2009-10-16-12-08-07&lang=uk. (дата звернення 08.07.2023).
8. В Україні схвалено концепцію розвитку соціально відповідального бізнесу до 2030 року. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?id=8baf7d2c-af65-4af7-af48-e1160084e828>. (дата звернення 08.07.2023).
9. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. №66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення 08.07.2023).
10. Соціальна відповідальність бізнесу у період воєнного стану. URL: <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voyennogo-stanu/>. (дата звернення 08.07.2023).

References

1. Sustainable development goals. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/analitichni-materiali/cili-stalogo-rozvitku> [In Ukrainian].
2. President of Ukraine (2019). About Ukraine's sustainable development goals for the period up to 2030 (Decree No. 722/201 September 30) Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [In Ukrainian].
3. Husieva, O. Yu. & Martseniuk, N. O. (2018) Social Responsibility of Business in Ukraine: Current Status and Development Prospects. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. 4 (26), 47-55 [In Ukrainian].
4. Liashuk K. P. (2019) Models of corporate social responsibility. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. 6, 1, 103-106 [In Ukrainian].
5. Zinchenko, A. & Saprykina, M. (2017) Rozvytok KSV v Ukraini: 2010-2018. Kyiv: Yuston. Retrieved from http://old.csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2018/10/CSR_2017_research-1.pdf [In Ukrainian].
6. Harbar, Zh. V., Mazur, K. V. & Mostenska, T. H. (2020) Korporatyvne upravlinnia ta sotsial'na vidpovidal'nist', part 2. Vinnytsia: VNAU. Retrieved from <http://repository.vsau.org/getfile.php/24758.pdf> [In Ukrainian].
7. Social responsibility management: International standard ISO 26000:2010. Retrieved from http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=633%253A1-iso-26000-&catid=41%253A2009-10-16-12-08-07&lang=uk [In Ukrainian].
8. Ukraine has approved the concept of socially responsible business development until 2030. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/News/Detail?id=8baf7d2c-af65-4af7-af48-e1160084e828> [In Ukrainian].
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). About approval of the Concept for the implementation of the state policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030 (Order No. 66-p, January 24) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text> [In Ukrainian].
10. Social responsibility of business during martial law. Retrieved from <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voyennogo-stanu/> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.08.2023

Прийнята до публікації 23.08.2023